

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. IX св. 5—6

БЕОГРАД 1958

САДРЖАЈ

	Страна
1. А. Белић: Јединство новог правописа	145
2. М. Стевановић: О аутентичности глагола <i>гракнути се</i> у једном Његошеву стиху	148
3. Милош С. Московљевић: Погрешна употреба неких назива	154
4. И. Грицкат: Нови преспев Пушкинова Ергенија Оњегина	159
5. Голуб Добрашиновић: О неким језичким и стилским појавама у приповијеткама Милована Ђ. Глишића	174
6. Митар Пешикан: О грађењу имена становника у односу на имена земаља и места	196
7. Берислав М. Николић: Прилог проучавању стила Лазе К. Лазаревића	206
8. Језичке науке	213

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник

— академик д-р АЛЕКСАНДАР БЕЛИЋ

Секретар Уређивачког одбора — Берислав М. Николић

Научно дело

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА САН

БЕОГРАД

1958

Слог: „Научно дело“, Београд, Вука Караџића 5.
Штампа и повез Графичког предузећа „Академија“, Београд, Космајска 28.

О НЕКИМ ЈЕЗИЧКИМ И СТИЛСКИМ ПОЈАВАМА У ПРИПОВИЈЕТКАМА МИЛОВАНА Ђ. ГЛИШИЋА

Сви критичари М. Глишића слажу се у томе да је његов језик добар и богат. Један од првих који је то истакао био је П. Тодоровић. Још 1878 г., поводом Глишићевог превода Мери-меове *Коломбе*, он је писао да је „преводиочев језик течан и леп“¹. Наредне године био је још издашнији у похвалама. „Па и да није ових славних имена — каже Тодоровић оцјењујући Глишићев превод *Брђана* од Еркман-Шатријана — вредно је да се прочита само стога што ју је он превео; сваки превод његов као да није превод већ оригинал, тако је дивно преведен“².

Слично су писали А. Николић, М. Савић и многи други. Нико пак у том погледу није одао Глишићу веће признање од Ј. Скерлића. Поред осталог он је истакао да „... ми немамо писца који је више волео српски језик и толико полагао на његову чистоту као Глишић, ... код других писаца наших има више снаге, више боје и пластичности, више тананости и прелива, али ни код једног није толико чистих речи и тако потпуна српска фраза“³.

На Глишићево зналаштво матерњег језика могло је утицати више чинилаца.

Он је из ваљевског краја који је познат са правилног и чистог говора.

¹ Пера Тодоровић: Коломба или крвна освета на Корзици. Прип. Проспера Меримеа. Превео с фр. Милован Глишић. — Стража, Нови Сад, I/1878, св. за септембар, стр. 148—151.

² (Пера Тодоровић)-а — : Брђани. Историска приповетка Еркман-Шатријана. С француског превео Милован Ђ. Глишић... — Српска зора, Беч, IV/1879, св. 9, стр. 175.

³ Јован Скерлић: Милован Ђ. Глишић. Писци и књиге, књ. II; стр. 94. Просвета. Београд, 1955.

С друге стране и његово књижевно формирање и први спитатељски кораци падају у вријеме тријумфа Вукових идеја, — онда када су језичка својства била веома важна, ако не и првенствена квалификација за једног писца. То је било вријеме када су наши књижевници трудољубиво настојали да овладају тим својим неопходним алатом, кад је Л. Лазаревић биљежио сочне народне изразе у свом нотесу, кад је С. Матавуљ бјачки проучавао Вукове, Даничићеве, Бошковићеве и Новаковићеве списе⁴, кад је Змај сабирао ријечи за своју велику збирку⁵, а Л. Костић скупио допуну за Вуков *Рјечник*.

Најзад, и Глишићева савјесност, која се испољавала на сваком послу, педантерија коју одаје и његов рукопис, била је од извјесног утицаја на ово. Како пишу Р. Домановић⁶ и Ј. Скерлић, Глишић је при превођењу био у стању да трага данима за потребном ријечју, за оном која ће најбоље пренијети читаоцу одговарајући смисао. А како је израна почео преводити, Глишић је већ отада морао осјетити потребу за богаћењем свога лексичког фонда.

У погледу интерпункције и правописа ваља истаћи да се Глишић у првим редакцијама својих прича држао више логичке интерпункције него касније у прерадама, да је три тачке, као знак прекида, и тачку и запету користио упадљиво чешће него што би требало и да је сложене прилоге разбијао на њихове саставне дјелове: *са свим* (Пр. I 160); *у нуџра* (О II 587); *суџра дан* (Пр. I 157); *џо шџо* (О II 586); *међу џим* (Пр. I 66); *у очи* (О II 586); *из небуха* (О II 598); *џо дне* (Пр. II 16)⁷.

⁴ „У Новом почех читати Свето писмо у пријеводу Даничићеву и Вукову — износи Матавуљ у *Биљешкама једног џисца* — Тада набавих граматичке списе Даничићеве, Новаковићеве и Бошковићеве, па с великом помњом почех испочетка...” (Сабрана дела, књ. IV, стр. 78. Просвета. Београд, 1953).

⁵ Речничка грађа Института за језик САН.

⁶ Радоје Домановић: Сећање на Милована Ђ. Глишића. — *Српски књижевни гласник*, Београд, 1908, књ. XX, бр. 8 (16 април), стр. 572—573.

⁷ При изради овог рада служио сам се издањима штампаним за пицшевог живота. Једино за приче објављене у листовима до којих није сам могао доћи, користио сам се Целокупним делима М. Глишића. На примјере сам упућивао скраћеницама, које претстављају: О — Отаџбина, 1875, 1880, 1881. — Пр. I — Приповетке. Београд, 1879. — Пр. II — Приповетке. Београд, 1882. Дом — Домаћница, 1885. — II — Подвала. Београд, 1885. М. Н. — Мале новине, 1890. — Д — Дело, 1894. — З — Звезда, 1899. — Л — Ловац, 1900. — СКЗ — Приповетке. Издање Српске књижевне задруге.

У језику Глишићевих прича има много особина говора његова краја, нарочито што се тиче синтаксичке структуре, неких израза и ријечи. Изрази: *ни њо јада* (СКЗ 1), *једна је њо једна девојка* (СКЗ 9), *њасњи шака* (СКЗ 19, 65, 126), *њо вас дуги дан дрежде* (О II 588), *ни узми ни осњави* (СКЗ 32), *да је није шале* (СКЗ 9), *њогибе јадан не био* (СКЗ 41), *њројалио дуван* (СКЗ 70), *нињиња њи бог не даде* (О II 629, III 299, V 304, Пр. I 64, СКЗ 195, 207), *бог и душа* (СКЗ 116), *ња ужди* (СКЗ 116), *кад су себе биле* (СКЗ 91, 178), *окрењасмо од сваке руке* (СКЗ 185), *да ми осветлаш образ* (СКЗ 215), *бог с нама и анњели божји* (Пр. I 64), — и многи још; поређења (в. даље); ријечи: *једнако* (стално, СКЗ 212), *ласно* (СКЗ 124), *шале* (О II 440), *јадо* (Пр. I 64), *боник* (Пр. II 65, 66), *богме* (О II 314, 630, 633 ... Пр. I 121), *слазињи* (СКЗ 34, 69), датив: *о мене кукавици* (О IV 242), *јњ мене* (СКЗ 39) — потсјећају чак на крај одакле су додигли и пишчеви преци негдје у другој половини XVIII вијека. По Љ. Павловићу велики дио живља у ваљевском подручју претстављају управо досељеници из Црне Горе, Херцеговине и Полимља⁸. А Градац, родно мјесто Глишићево, насељен је углавном тим дошљацима, који су за примљену екавњтину, наметнули тамошњем говору нешто од свога, завичајног. Овим се зацијело може објаснити употреба неких ијекавских облика у Глишићевим причама (*седили су*, О I 591, 592; *њолейњише*, О II 318; *улењи*, Пр. I 137, и сл.; *гњездо*, О I 588, *кљечка*, О I 417; датив мнњжине *ви*, О III 429 итд.).

Први Глишићев засад познати рукопис датира из 1868 г. То је молба Министру просвете и црквених дела којом Глишић и Б. Боди траже одобрење за покретање листа *Венац*⁹. Писана је екавски. Наредне године шаље Глишић извјештај о раду ђачке дружине *Срњска нада*, који је као и његов први штам-

Београд, 1904. — ЦД II — Целокупна дела. књ. II, Београд, 1927—1928. — Нр — Необјављени рукописи (*Сос машина лебец* и др. одломци). Римски број означава књигу или годину листа, а арапски — страну.

У приказивању граматичке структуре Глишићева језика ограничио сам се углавном на излагање грађе, не улазећи у неке шире интерпретације.

⁸ Љуб. Павловић: Колубара и Подгорина. СЕ Зборник VIII. Београд, 1907.

⁹ Државни архив НРС, Министарство унутрашњих дела, 1868, XXXI, 3191.

пани превод *Ситраховића ноћ*¹⁰ у ијекавском наречју. То је, бесумње, данак књижевној моди онога времена којој, као што знамо, нијесу остали дужни ни Ст. Новаковић, ни Л. Лазаревић, ни м оги други.

Скоро сваку своју приповијетку, прештампану у збиркама, Глишић је прерађивао. Понеку и двапут. Најчешће их је, том приликом, стилско-језички дотјеривао. Није без значаја указати на те поправке, јер оне откривају не само пишчево брижљиво старање о побољшању свога израза, већ и неке његове ставове о језику.

У том погледу збирка *Приповејке* од 1882 г. претставља неку врсту међаша. Док у првој, претходној збирци од 1879 г., а такође и у осталим дотад објављеним причама, има доста неуједначености и отступања од утврђених језичких норми, у поменутој (другој) збирци опажамо пишчево настојање да се ослободи тога иако му увек не полази за руком. По свој прилици дужност драматурга, која се великим дијелом и сводила на његовање језичке чистоте у позоришту, била је од потстицаја и утицаја и на Глишића приповједача. Његово језичко пуританство, међутим, доћи ће до изражаја нарочито у збирци *Приповедака* од 1904 г., гдје се највидније огледа његова одређена језичка физиономија.

Незахвалан је посао стварати закључке по текстовима на које су, поред писаца, могли утицати и други — од уредника до слагача. Али како у неким сродним појавама код Глишића назиремо извјесне тенденције, за које налазимо дјелимичне потврде и у његовим рукописима, онда се можемо, мислим, упустити и у извјесна уопштавања, на основу онога што претпостављамо да је пишчево.

Прије свега упада у очи да Глишић приликом прерађивања тежи доследном екавизирању текста. У радном глаголском придјеву, аористу и футуру од глагола VII Белићеве врсте на *-ћи* уклања заостале ијекавизме, — умјесто дотадањег *и* пише *е*¹¹: *оседео* (СКЗ 1), *йоседеле* (Пр. II 82), *видео* (СКЗ 43), *одле-*

¹⁰ Зора, Београд, I/1869, бр. 10 (8 јуни), стр. 148—153.

¹¹ Одавде до стр. 182 користио сам се дјелимично објашњењима уз необјављено Просветино издање Сабраних дела Милована Ђ. Глишића које смо приредили Драг. Влатковић и ја.

џело (Пр. II 34, СКЗ 95), *оголела* (СКЗ 112), *салеџели* (СКЗ 126, 169), *обневидела* (СКЗ 80), *џозеленело* (СКЗ 50, 192), *џолеџе* (СКЗ 3, Пр. II 19), *уврџе* (СКЗ 46), *занеме* (СКЗ 220, Пр. II 15, 25), *седеџе* (СКЗ 138) и сл. Ријеч *кљџчка* исправља у *кљџка* (СКЗ 13). У личним именима *Маџа* (СКЗ 157 — 208), *Неша* (СКЗ 164, 178) и сл. промијенио је првобитни завршни вокал *о* у *а*. Чак и мјесто речце *осим* скоро без изузетка пише *осем* (СКЗ 5, 26, 38, 50, 55, 123, 178...). Отступања од овога или су омашке, које писац није запазио (напримјер *осим* — СКЗ 5, 202) или су пак у оним причама из ранијег раздобља, које нијесу прошле кроз „чистилиште“ прерађивања (*џозеленио* Пр. I 129; *салеџили* — 132; *мрџио* 144 итд.; *осим* O I 592, 593; II 631, 632; V 300, Пр. I 106...).

Пада у очи да и ријеч својих предака *богме* писац веома често замјењује са *боме* (СКЗ 18, 38, 44, 51, 118), мада у приповијеткама из ранијих година има и првих облика (O II 314, 630, 633, 635; III 297, 299); *лако*, међутим, поправља у *ласно* (Пр. I 56.), премда у пишком говору има више облика *лако* (O III 109, 116; Пр. I 139).

Као поклоник Вукових гледишта писац скоро без изузетка пише — а уколико је од тога отпустио и враћа (СКЗ 15) — облике: *људма* (O II 315, 317, 587, 630... Пр. I, 111, 128, 141, 145, 172; СКЗ 50, 95, 106; Пр. II 21, 25, ЦД II 345), *зубма* (O II 437; СКЗ 70, 171; ЦД II 347), *џарчадма* (O II 438), *кљу-садма* (O II 318), *речма* (Пр. II 50; ЦД II 327).

Придјеве *лисичији* и *мишију* поправља у *лисичји* (СКЗ 111) и *мишју* (СКЗ 185). Зацџело би тако поступио и са обликом *божџији* (O II 315) из *Новог Месџе* — да је прерађивао ову причу. По правилу, али не увијек, замјењује он дужу придјевску деklinацију краћом: *џешког* — *џешка* (СКЗ 1), *учиџељевом* — *учиџељеву* (СКЗ 19).

У падежним облицима придјева, замјеница и др., свакако ради еуритмије, писац често уклања последњи покретни самогласник: *нек* (СКЗ 1, 10), *свачем* (СКЗ 2), *сеоском* (СКЗ 4), *у ком* (СКЗ 5), *најџаријем* (СКЗ 223), али [предлог *међ* проширује у *међу* (СКЗ 105),

Замјенички облик *сво* редовно преправља у *све* (СКЗ 1, 113, 157, 182, 191, 193); у ранијим радовима, које није прерадио,

има и *сво* (О I 591; ЦД II 319). С не мањом доследношћу за-мјењује и *цео* обликом *сав* (СКЗ 2, 4, 9, 65, 117, 155, 177).

Умјесто броја, уз генитив *њих* ставља веома често бројну именицу, умјесто *њих два*, *њих четџри* пише, дакле, *њих двојџца* (СКЗ 52), *њих четџвориџца* (СКЗ 6), премда прве облике налазимо и у последњим приповијеткама Глишића (Л. V 25) а такође и у последњој збирци његовој (СКЗ 62).

Мјестимичне поправке врши и код односно-упитних замјеница типа *какав*. Наиме, облик *некаки* мијења у *некакав* (СКЗ 6; Пр II 18), *каке* у *какве* (СКЗ 19, 177), мада запажамо и обратан случај: *какву* — *каку* (Пр. I 55). Писац је у писању ових замјеница као ријетко гдје неуједначен. У истом пасусу пред *какве* налазимо и облик без *в* који је и Вуку својствен, — *каку* (О III 316), а у наредном параграфу учожавамо двапут облик *каког*. Сличан је однос и у осталом Глишићевом тексту. У последњој његовој збирци приповиједака уз облик *какву* (СКЗ 123, 162) видимо и *кака* (СКЗ 40, 41), да не набрајамо остале бројне случајеве.

Глагол *окануџи се*, неправилно увршћен у глаголе III врсте, писац је преносио у VII врсту (*окануџи се*, СКЗ 1, 13, 15, 94, 98, 185, 202, 214). Наравно у ранијим причама Глишићевим, онџм које нијесу ушле у издање С. К. Задруге, има и првих облика (О II 316, V 297; Пр. II 7; СКЗ 53). Ваља затим овом приликом истаћи да Глиш.ћ и Вуков облик глагола *заценуџи се* преправља у *зацениџи се* (Пр. I 74)¹², мада употребљава и дублет *заценуџи се* (Пр. II 61).

Од осталог у вези с глаголима треба поменути да Глишић каткад поправља *гледџиџи* у *гледџиџи* (Пр. II 47; СКЗ 214), мада има не мало и првих случајева (О V 297; Пр. I 105 — 107, 112, 135, 144; Пр. II 52, 61; 71; СКЗ 172, 192, 198); да од глагола III врсте *кренуџи се*, *окренуџи се*, *осврнуџи се*, *свиснуџи*, *стигнуџи*, *изврнуџи*, *разгрнуџи*, *џреврнуџи* и сл. прави аорист од краће основе *креџи се* (СКЗ 117; Пр. II 5), *окреџи се* (О II 597, 629; III 295, V 301; Пр. I 131, 157, 161; Д I 300, СКЗ 106,

¹² В. о томе опширније — Б. Милановић: О једном глаголском дублету — Наш језик, Београд 1958, н. с. књ. IX, св. 1—2, стр. 32—42 и М. Станић: Уз чланак Б. Милановића „О једном глаголском дублету“, исто, стр. 43.

138, 144, 214), *осврће се* (О II 630; СКЗ 215), *свиштије* (СКЗ 115), *сйиштије* (Пр. II 49, 137; СКЗ 113), *изврће* (О II 440), *разгрће* (О II 629), *йрврће* (О III 298), али у осталим облицима од инфинитивне основе: *йрисйигнувши* (О I 598), *замакнуо* (СКЗ 174, има и *замакла*, 68), *навикнуо* (Пр. I 110), *йошлегнули* (СКЗ 191), *одмакнуо* (СКЗ 180), итд.; да динаризам *удриће* замјењује са *ударйиће* (СКЗ 12), а облик *силазйиши*, међутим, поправља у *слазйиши* (СКЗ 34, 69); да код глагола *сврайиши се* уклања помоћну речцу (СКЗ 6 а задржао је на стр. 224, 226), оставио је пак у *живеиши се* с ким (СКЗ 35, 38, 46, 183); да треће лице презента једнине *воле* поправља у *воли* (СКЗ 6, 36, а у Пупавчевом говору чува и први облик, О I 590, — има и *боле*, О V 301); да краћи облик глаголског прилога развија у дужи (*климнувши*, СКЗ 15; *йогледавши*, 25), мада има и првих облика, а каткад овај прилог замјењује аористом *окреиће*, *уйишиа* (СКЗ 171, 214) и најзад да облике *омрзло*, *могне*; *меиу*, *замче*, *йрекореваиши*, поправља у *омрзнуло* (СКЗ 83), *може* (СКЗ 144), *меиу* (СКЗ 70), *замаче* (СКЗ 194, а има и облик *замче*, 171), *йрекореваиши* (Пр. II 10).

Од фонетичких поправки ваљало би истаћи следеће: а) уметање изостављеног вокала у синкопама и апокопама и у неким локалним облицима углавном у говору лица (*брин'те се* — *бринииће се*, СКЗ 116; *хајд'мо* — *хајдемо*, СКЗ 102; *ргела* — *ергела*, СКЗ 195; *колик* — *колико*, СКЗ 45; *вако* — *овако*, СКЗ 45, *вамо* — *овамо*, СКЗ 171; *одвуд* — *одовуд*, СКЗ 223), *мош* — *можеиш* СКЗ 163; б) додавање сугласника такође углавном у говору лица (*чочече* — *човече*, СКЗ 168, 194; *прегрш* — *йрегршии*, СКЗ 193; *јес* — *јестй*, СКЗ 31, 122, 133) и в) промјена извјесних гласова (Инглиз — *Енглеz*, СКЗ 127, 130; *госпоја* — *госйођа*, СКЗ 30; *генерал* — *ђенерал*¹³, СКЗ 5; *шћер* — *кћер*, СКЗ 97, а има и први облик, Пр. II 22, затим *шћерком* — О I 586, Пр. II 25; једном пак облик *шћер* претвара у *кћи* СКЗ 223).

У прерађивању писац се, међутим, упадљиво недоследно односи према гласу *х*: некад га избацује (*ала*, СКЗ 1; *алакање*,

¹³ У писму М. Глишића о раду ћачке дружине *Српска нада* запажамо ријечи *ђимназист*, *ђимназија*, *ориђинал*. В.: Голуб Добрашиновнн, Милован Ђ. Глишић у „Српској нади“. — Књижевне новине, Београд, 1958, бр. 62, стр. 2.

СКЗ 17; *аиџер*, СКЗ 11; *дуну*, СКЗ 39; *манџије се*, СКЗ 155; *иџар* Пр. I 45; *наудџиџи*, СКЗ 95), а каткад умеће (*грехоџија*, СКЗ 174; *хвала*, СКЗ 170; *оглужнуо*, СКЗ 168; *хиџа*, СКЗ 170; *хвџаџу*, СКЗ 135; *хода*, СКЗ 47, а на стр. 191 оставио је *одаше*; *хајдемо*; Пр. II 36—7; *омахнуле*, СКЗ 2; *ухвџиџо*, СКЗ 120. Али и кад није у питању прерада, у коначним редакцијама својих приповиједака дакле, — Глишић неуједначено употребљава овај глас. У истој причи, на примјер, има и *махну* (Пр. II 17) и *ману* (Пр. II 20), *сиромас* (О I 589, 599) и *сиром* (О I 599); у истој збирци: *халакнеше* (СКЗ 116) и *алачу* (СКЗ 44), *хода* (СКЗ 51) и *одаше* (СКЗ 191).

Ако одсуство тога гласа и можемо схватити у говору личности (*ајдуџи*, Пр. I 164; *оџе*, Пр. I 115, 162, 163; *оди*, О II 630), тешко је те исте облике правдати у пишчевом језику (Пр. I 165, 170; Пр. I 126, 137, 146, 150, 157, 170; О II 316, 631). Још доста примјера може потврдити Глишићеву неуједначеност у овом погледу: *дохвџиџи* (О II 316, 629; V 291), *увџиџо се* (Пр. I 105, 109, 119, 123, 128, 137, 165, 166); *хиџа* (О II 437, 439), *иџрина* (О V 293); *хладан* (О V 291); *ладовина* (О V 303 — 4).

У неким случајевима умјесто *х* стоји други глас: *руво* (О I 588, а има и *рухо*, СКЗ 219), *смеја* (О II 439), *налиџо* (Пр. I 156), *дрџе* (О V 295), *аркив* (писмо С. Петровићу, 15.IV.1885), *орасе* (О IV 581 доцније поправљено у *орасе*, СКЗ 57), а налазимо такође *сахџа* (О I 592; II 630 — 631; 2 I 300) и *саџа*, (СКЗ 5); *махала* (О III 414, 430) и *мала* (СКЗ 114).

Код Глишића опажамо у више случајева и *в* мјесто *ф*. Овдје није ријеч о таквим појавама у језику личности, гдје би се то могло објаснити потребом језичке карактеризације. О томе ће бити говора доцније. Овдје се искључиво мисли на пишчев језик, на облике: *вес* (О II 632; III 296), *навору* (О V 298), *вирауни* (О III 114), *вираз* (О II 634), *вермао* (Пр. II 7). Што се тиче именице *кава*, треба рећи да су чешћи облици са *в*: *кава* (О II 631; Пр. I 111, 115), *каване* (О I 597), а има и *кафана* (О I 586, 594).

Ријеч *софра* писац изговара *соџра* (Пр. I 105, 106), а капетан Максим из *Главе шеџера*: *совра* (О II 633).

Овом приликом требало би говорити и о једној устаљеној језичкој појави код Глишића, о народном упрошћавању сугла-

сничке групе *ћн*. Наиме и он као Вук редовно пише *кућњи* (О V 294; СКЗ 209, 218), *свећњачић* (СКЗ 142; ЦД 54, 56), *воћњак* (О V 292, 294, 304; Пр. II 7, 8; СКЗ 68, 158, 166, 171, 180, 181, 210, 212, 228, — правилно написано *воћњак*, Пр. I 20, 34 преправља у издању СКЗ 15, 26 у *воћњак*). Једини, ваљда, изузетак у овом погледу била би измена *кућњег* у *кућњег* (Пр. I 62), измјена направљена у првим годинама књижевног рада.

Као примјетне одлике Глишићевог језика могли бисмо сматрати изостављање почетног сугласника *й* у *ишца* (СКЗ 38, 46, 47; О II 314), *чела* (СКЗ 41), *шеница* (СКЗ 231) или завршних консонаната *д* на крају префикса, односно на крају основе испред суфикса: *осећи* (О V 296; СКЗ 91, облик *одсечен* на истој страни вјероватно је омашка), *оскочити* (О II 630; Пр. I 69, 70; Пр. II 42, 65; Л V 25; СКЗ 78, 91, 194, 215, — ранији облик *ошкочити* преправио у *оскочити*, а *ошсечена* у *одсечену* (СКЗ 91); осим тога има и *осечен*, (О V 296), *осусио* (СКЗ 123), *иосмех* (Пр. I 45, СКЗ 29, *иосмевају се* (Пр. I 129; Л V 25; СКЗ 64, 119), *брасиња* (СКЗ 157), *госиоски* (О II 632), *сресива* (О V 633, ЦД II 312). Међутим, пише он правилно *и* у *ошкрњити* (О III 112), мада има више случајева ове ријечи без тога гласа (О II 632, III 110).

У синтаксичком погледу од значаја су ове измјене: писац је уз негацију промијенио генитив у акузатив (*ни чисти* — *ни чистиу*, СКЗ 41); уз глаголе кретања замијенио је предлог *код* са *к* (*ућоше код њоја* — *к њоју*, СКЗ 184), а у дативу уметнуо *к* (*приђе њима* — *к њима*, СКЗ 22, избацио га је, међутим, у *ириђе мучњаку*, СКЗ 77); у *далеку, од неко време, у наочарима, сиремитиј ручак за ревизора, играју картице, и њодвикну на њ*, преправио је у изразе: *у далеко, од неког времена* (СКЗ 130), *са наочарима* (СКЗ 5), *сиремитиј ручак ревизору* (СКЗ 50), *играју картица* (СКЗ 25) и *њодвикну му* (СКЗ 11, а у једној причи из раних дана има и први облик *њодвикну на њ*, О V 597).

Од осталих појава у Глишићевом тексту, без обзира што их се писац није дотицао у преради, ваља поменути облике: *камењице* (СКЗ 113), *жиље* (О II 442), *дрвље* (Пр. II 12), *наго голо* (СКЗ 113), *најдоња* (СКЗ 36), *задружнији* (О V 292, СКЗ 227); дублет придјева *црквени* (Прилози КЈИФ XXIII, св. 3—4,

287—8) и *црквенски* (Пр. II 25, СКЗ 210, такође у молби Министарству, Д. А., 1882, XXXI, 3921), *йаланчански* (О I 586) и *йаланачки* (писмо А. Хаџићу); јотовање у презенту код глагола *узимајџи* (Пр. II 68), *дозивајџи* (Пр. II 68), *засијајџи* (О III 299), *ојџимајџи* (О II 628) и сл.; губљење коријенског гласа *в* или *й* у глаголима *сене* (О I 599; Пр. II 11), *шкринуше* (Пр. I 62; Пр. II 50; СКЗ 139), *шане* (О II 319; Пр. I 63, II 51; СКЗ 115, 116, 212 а има и *шайну*, О I 591, СКЗ 41); компаративна употреба глаголских облика *волео* (СКЗ 58) и *најволео* (Пр. I 128); облик *не бригај* (Пр. I 117), *свију* (О I 586), употреба темпоралног акузатива (О I 590; Л V 25; СКЗ 57, 111, 163, 182, 190) и онда кад би се могао и генитив употријевити; облици *без шџа* (О III 109), *ни ода шџа* (О II 44) итд.

Глишић је и сам свјестан богатства свога језика¹⁴. Са извјесном ноншалантношћу пита он читаоце знају ли шта је *рџга*, *љуба*, *кљџка* (СКЗ 12 — 13), или *џе* (О II 314), са страшћу етнолога објашњава у фуснотама значење *белега* (О V 298), *змајеве ојресине* (О V 292), *салауски марјаш* (СКЗ 77), *сџрџна* (Јавор, 1876, стр. 514).

Са сигурношћу познаваоца нијансира он значење глагола *йрисјајџи* (на шта, Пр. I 172; за ким, О I 601, СКЗ 32; није никуд пристао, О I 599, II 440; Пр. I 160 или *избијџи* (очи, Пр. II 11, СКЗ 114; на пут, СКЗ 59, 112; не избија из куће, Пр. II 22), да узмемо само ова два примјера.

Језик његових приповједака оставља утисак примјерне чистоте, премда и у говору самог писца, а још више у говору личности, има варваризама и провинцијализама а нијесу ријетки ни архаизми. Неологизама међутим скоро и нема, јер Глишић ни у томе није активнија стваралачка природа. Он је по свој прилици чуо у својој средини и ријечи *брканлија* (Д VII, 92), *гојшованисајџи* (О II 316), *манџијаши* (О II 346), *немировајџи* (Пр. II 62), *йџрбушијџи* (СКЗ 214), *йроаконџирајџи* (О II 346), *самојовајџи* (Дом. VII 92), *убџијџи сџромашак* (Л V 24), *углибљен* (О II 599) и сл.

¹⁴ У огласу на Хиљаду и једну ноћ, потписници М. Глишић и Ж. Симић износе: „Што се тиче нашег верног превода и чистог језика, ласкамо себи да се нећемо постидети пред нашим читаоцима“ (Српске новине, Београд, 1873, бр. 107, стр. 428).

Из сусједства Вуковог, Глишић, разумљиво, има и сличну лексику. Али, код њега налазимо знатан број ријечи које Вук није унио у свој Рјечник. То се не тиче само страних ријечи, на које Вук, као што знамо, није ни обраћао пажњу, ријечи као што су: *акџиови* (СКЗ 55), *аџарија* (Пр. I 149), *аџелираџи* (СКЗ 11, Пр. I 144), *аџеловаџи* (Пр. I 61), *архив* (СКЗ 55), *галантиеристџи* (Д I 301), *еснаф* (Д I 301), *инџиересираџи* (давати новац под интерес, О II 589, Пр. I 112), *маса* (О I 588), *мина* (О I 588 и у писму А. Хаџаџу¹⁵), *џасквила* (II 4, 87, у Ваљево их пише Глишић Хаџиџу, зову *џидикриле*), *реџеџис* (Н.Р.), *салџиџова* (Д I 299—300), *сегелџиџух* (ЦД II 54), *сер* (СКЗ 129—130), *серџус* (О II 439), *сџаџиџус* кво (О I 587), *џермин* (О § 589), *џреџиџи се* (О I 597), *џриод* (СКЗ 222), *џуџиџор* (О I 588), *џуџи* (II 89), *џаџерунџи* (О III 299), *џиџменџија* (ЦД II 54), *џилосер* (Д I 301), *џинаџдер* (Д I 301), *џиџеџулаџиџа* (О II 589), *џиџек* (О II 315), *џиџрангов* (СКЗ 18), *џуџиџер* (Д I 301).

Код Глишића налазимо и неке словенизме и архаизме. Њих је Вук намјерно избјегавао у свом Рјечнику, увиђајући да би управо такве ријечи отвориле врата кварењу нашег језика. Између осталог у Глишићевим приповјеткама срећемо: *џаџаниџи се* (СКЗ 226), *џаседаниџе* (Пр. II 17), *џдање* (СКЗ 145), *молебсџиџво* (МН, 1890, бр. 92), *наџазање* (О II 442), *џовџиџораваниџи* (Пр. II 46), *џолоџџни закон* (О III 113), *џочџиџованиџи* (СКЗ 196), *џриџеџжан* (О III 112), *џроџиџолкованиџи* (СКЗ 196), *ревџносан* (О III 112, 292), *роџџданиџк* (СКЗ 181), *саџуџиџиџи* (Пр. I 71), *саџиџвар* (СКЗ 117), *сниџсхоџење* (О III 112), *уџџвари* (СКЗ 53, 55), *џасџи* (СКЗ 50), *џесџи* (О II 633), *џудевениџе* (О III 293), *џинодеџџиџво* (СКЗ 53, 55) и др., углавном црквене и административне ријечи, од којих су неке можда до извјесне мјере и понарођене.

У Глишићевом приповједачком дјелу запажамо и велики број турџиџизама којих код Вука нема. То су: *аџмаџк* (н. р.), *аџли* (О II 628), *баџсем* (н. р.), *баџсуџ* (О II 439—440), *беџкриџа* (О III 292), *боџаџиџа* (Д I 301), *бели* (О II 635), *виџраун* (О III 292), *виџгаџ* (О II 634), *гаџк* (Пр. II 68), *гуџлаџер* (Пр. I 133—134, СКЗ

¹⁵ Архив Матице српске, Нови Сад, бр. 629. Објављено у листу Напред, Ваљево, XII/1938, бр. 490 и у одломцима Борба, Београд, XIII/1938, бр. 31, стр. 6.

202; у писму А. Хаџићу од 24. IV. 1884 *голавер*), *ђоз баџилук* (н. р.), *елбей* (О II 633), *ейиси бир* (н. р.), *инајет* (Пр. I 119), *ич* (н. р., СКЗ 106), *казначеј* (Пр. II 31), *курдисаи* (Пр. I 159), *мершек* (Пр. II 42), *миндерлук* (О V 292), *набелајисаи* (СКЗ 194), *оросија* (О II 440), *йезевенк* (н. р.), *йењерлија* (н. р.), *рахай* — *рахайније* (СКЗ 224), *санћим* (МН), *сарачана* (СКЗ 54), *џараболос* (СКЗ 213), *йенећка* (О II 315), *йеслмийи* (Пр. I 64), *ћемане* (Пр. I 105), *ујдурма* (Пр. II 53, код В. само: ујдурисати), *укарарији* (СКЗ 77), *умаија* (ЦД II 55), *чаир* (О V 305; Пр. I 149, 165), *ченабей* (Пр. I 151), *нумбус* (Пр. I 132).

Најзад о богатој лексици Глишићевој говоре и наше ријечи којих код Вука нема. Ово се не тиче само општепознатих ријечи као што је *сџолар* (Д I 301) и сл., које Вук као новостворене кованице, по свој прилици, није ни хтио уврстити у свој *Рјечник*. Не односи се ни на ријечи које су код Вука у истом облику, а у друкчијем значењу као на примјер *а* (чим, *а он њо изуси*, СКЗ 78 — код В. су дата друга значења), *белега* (О V 298; ЦД II 341, кончић или крпица са одијела болесника у бајању, а има и обично значење, СКЗ 122), *бисџрији* *йолићку* (О II 587), *здимџи* (побјећи, Пр. I 145 — код В.: опалити из пушке), *зрак* (ваздух, О II 318 — код В. зрак свјетлости), *избиџи* (избити очи, Пр. II 11, СКЗ 114; избити на ..., СКЗ 59, 102, 112 — код В. у друкчијим значењима), *извраћено* (смијати се, О II 630 — код В. изврнуто), *манасџирина* (манастириште, СКЗ 190, 191, код В. аугментатив од намастир), *навџкнуџи* *на кога* (Пр. II 20, СКЗ 216 — код В. навџкнути коме, напр. поздрав), *насаџке* (на бок, СКЗ 62, 63, код В. насатице, — за нож), *обиџи* (ноге, СКЗ 148, код В. у другом значењу), *йоганац* (рђав човјек О II 440 — код В. зли пришт), *йодвезаџи* (напр. уговор, Пр. I 132, 133 — код В. чарапе), *йојмиџи* (Пр. II 12, 66 — код В. појмџи се), *сџаџи код кога* (СКЗ 120 — код В. друкчије), *увјет* (учинити с ким, О II 318 — В. ту ријеч везује за Дубровник), *чивџтар* (у преносном смислу израбљивач, СКЗ 59, 112; Пр. II 23 — код В. трговац чивитом).

Овдје се такође не мисли ни на ријечи истог значења у нешто друкчијем облику као што су: *веселник* (СКЗ 128, 213 —

код В. веселик), *врућинишина* (Пр. II 15, 60 — код В. врућуштина), *дрекати* (О II 600 — код В. дречати), *изерен* (ЦД II 59 — код В. нахерен), *јабана* (СКЗ 173 — код В. јабана), *јарина* (СКЗ 57 — код В. јарина), *кућани* (СКЗ 218 — код В. укућани), *ојресий* (Пр. I 109, а има такође као код Вука *ојресан* О I 588, Пр. I 105), *јесконица* (II. 2, ЦД II 319 — код В. песковница), *јоврајини* (Пр. I 140 — код В. повратлив), *јрѣша* (О II 441 — код В. прѣша), *сицада* (О II 630 — код В. серпада), *сиакоце* (Пр. II 40 — код В. стакленце, стакалце), *јумбе* (О II 318 — код В. тумба), *узастой* (Пр. II 13 — код В. узастопце, и устопце) *узбезекнути* (О V 297 — код В. забезекнути и убезекнути), *укорији књигу* (СКЗ 181 а има као и код В. *укоричији*, СКЗ 210), *уијјати уснама* (О I 591 — а има и *оијјати* О I 588 — код В. успјати и опијати), *ујројац* (О V 304, Д I 301, код В. упропнице), *фамулус* (Пр. II 36, 43 — код В. фамилијаз), *церекаји се* (О II 630, III 296 — код В. церити се).

Нијесу у питању ни ријечи типа *бећарија* (О II 588 — код В. само бећари), *гривоња* (за човјека, СКЗ 20 — код В. гривов пас), *миндерлук* (О V 292 — код В. само миндер), *јоморија* (Дом. VII 92 — код В. само поморити), *утишкава* (О II 315 — код В. утишава), *чаршинлија* (Пр. II 9 — код В. само чаршија).

Овде се дакле напросто ради о ријечима којих нема у том значењу код Вука као што су напр.: *арнаујка* (пушка, Пр. I 158, 165; Л V 24), *без тѣрага* (много, веома О II 588, ЦД II 311), *видеји се* (наћи се, О I 589), *вино* (дјечја игра шоркапа, СКЗ 44), *гарабилчина* (гарабин, Пр. I 157), *гуцаји се* (О I 593, Пр. II 8, 9, а има и *зуцаји се* СКЗ 176), *догорчаји* (О III 299), *дрангулије* (О II 631), *јсјичији* (Пр. I 133), *задиманији* (запушити, СКЗ 2) *звонац* (птица, СКЗ 76, ЦД II 345), *зрцаји се* (О II 600, СКЗ 114), *зорји* (О III 114), *изгамбулаји* (О II 599), *измирна* (О II 632), *имејак* (Пр. I 112), *искокојинији се на кога* (СКЗ 192), *искрмачији* (у писању, О II 632), *јазбији се* (О V 302, СКЗ 78, 119), *квији* (О III 298), *клибији се* (СКЗ 130), *клисар* (СКЗ 210), *колаји* (О III 293), *кошијаји* (пробати, О III 295), *крндељ* (крњатак, Пр. I 137), *курјачки зев* (у Црној Гори: вучје виличне кости, у Србији: обреза на опута око вучјих чељусти, Пр. I 164), *леднуји* (Пр. II 22, 60), *лбга* (зечја јазбина СКЗ 111), *локмаи* (ЦД II 338), *маћи* (украсти, СКЗ 187), ме-

жганик (СКЗ 230), *нагућини* (Пр. I 135), *налејто се* (у преносном смислу Пр. II 34), *налијо осџаини* (преносно: напрасно, Пр. I 156), *наоблак* (град, СКЗ 42), *на њрамен* (град, О III 432), *нашениаини* (Пр. I 138), *ненаређено* (непоспремљено, О II 631), *нерад* (није рад О II 437), *ногаини се* (СКЗ 62), *обеменак* (онај који се објесио, СКЗ 39 а употребљава ову ријеч и у значењу окачења, СКЗ 18), *овраини* (СКЗ 229), *одалаини* (СКЗ 2), *одељак* (који се одијелио из задруге, СКЗ 224), *окарини се* (Пр. II 22), *окуњини* (О I 597), *оилавак* (СКЗ 115), *ојучини* (окренути журно, О I 597, 629; Пр. II 12; СКЗ 68), *осећи њојру* (СКЗ 8), *ошаднуини* (тркнути, СКЗ 80), *ошљарини* (око механе, Пр. I 112), *џаласак* (кутија за уље, О II 631), *џармача* (О I 599), *џајрљак* (СКЗ 62, 183), *џећанка* (пушка Пр. I 157), *џиљав* (СКЗ 210), *џињиревку играини* (ЦД II 52), *џоисјалачавини волове* (СКЗ 162), *џокломјини* (СКЗ 34), *џоложни* (закони, О III 113), *џосецаини* (СКЗ 63), *џошрагаини* (СКЗ 69), *џоша* (попадија, СКЗ 209—212), *џрднга* (О II 629), *џрећавца* (снијег О III 229), *џрекамукаини* (СКЗ 162), *џривулаини се* (СКЗ 16), *џрокојкаини* (О III 298), *џрокриољини се* (О V 293), *џуцаљка* (дјечја играчка од зове, СКЗ 226), *џрџа* (Пр. II 44), *расједлини се* (СКЗ 193, 4), *рчин* (СКЗ 59, 67), *русвај* (СКЗ 58, 64), *салини сџраву* (О V 297), *саттарини* (О II 316 и у писму А. Хаџићу од 7.VI.1885 г.), *секнуини* (кога, О III 294, СКЗ 185; *секнуини у сџрану*, н. р.), *сејоваини* (О II 633, Пр. I 139), *сџаини* (задувано дисати, О II 630), *сџриини* (мјесечина, О III 224 — у причи *Ноћ на мосту* има и просирује, *суревина*, *сура ноћ*), *сџиснуини* (јурнути, Пр. I 69; СКЗ 113), *џуњкаини* (СКЗ 210), *џињајка* (ЦД II 54), *удубе се* (у посао, СКЗ 154), *узверено* (СКЗ 66), *узорована* (О III 114), *укокојини очима* (Пр. I 131), *унезверено* (О V 303), *ујројашћено* (О II 441), *халакаини* (О III 296), *царевница* (пара, СКЗ 161), *цевара* (пушка, Пр. I 158, 165), *чејомице* (СКЗ 57), *чиња* (СКЗ 41, 44, 52, 55, 218), *шара* (пушка, Л V 24), *шума* (З 1899, бр. 44) *шушњар* (СКЗ 43).

Својом мелодиозношћу и уједначеном интонацијом, отсуством екскламација и емфаза, и другим изражајним средствима, Глешићево причање веома много потсећа на казивање народног приповједача. Оно дијели мане и врлине његове. Осим изнесеног, заједничке су им особине: претпостављање фабуле лику; анегдотизам, ако би се тако смјело рећи; композициона нераз-

мјереност; стилска клишетираност; одсуство лирско-емоционалних пасажа и психолошке анализе, итд.

Али већ првом и овлашном погледу неће измаћи и неке разлике међу њима. Глишићева проза има више динамике и краће мисаоне цјелине, има живљи ритам и богатији дијалог. Глишић, дакле, није епски шарок, није разливен и тром као народни приповједач. Више воли краћу реченицу. И кад је сложена, она је састављена махом од двије-три оскудније, међусобно мање зависне реченице.

Уметнутих и инвертованих ријечи и реченица мало је у његовом приповједачком дјелу. Подвлачим у приповједачком, јер се за остале његове чланке (за студију *Тодор Јанковић од Миријева*, *Народно њозориште* и т. сл.) то не би могло рећи. Говорећи у ђачкој дружини о превођењу, Глишић је на уранку своје књижевне каријере казао поред осталог: „Сваку реченицу ваља разделити на више, јер што је реченица краћа, јаснији је слог“¹⁶. Те ријечи веома прикладно стоје и уз његов доцнији рад. Његове реченице не муте мисао, његове ријечи не спотичу читаоца.

У складу са оваквим приповједачким ритмом М. Глишића био би и избор одговарајућих језичко-стилских средстава: честа употреба приповједачког презента и футура, нарочито императива и аориста¹⁷, који, као што је познато, убрзавају причање.

С друге стране писац избјегава имперфект. Изузев неколика случаја, и то углавном од глагола *хџџети* (*хођаше* Пр. I 137, 157, СКЗ 41, 94, 144, 155; *чињаше им се*, СКЗ 92, *џридржаваху и џешаху*, Пр. II 26; *говораху*, Пр. II 57; *гораше*, Пр. II 64; *бијаше*, О I 598; *заношаше*, Пр. II 70), Глишић се примјетно клони овог глаголског облика, који означавајући трајање радње изазива утисак развучености и спорости. Сем тога, разумије се, овдје треба узети у обзир и чињеницу да је имперфект у процесу губљења.

Као у народном причању и код Глишића је фигуративно изражавање, а особито употреба тропа, уочљиво оскудна. Уко-

¹⁶ Нада (1868—1908), споменица ђака I београдске гимназије. Београд, 1909, стр. 6.

¹⁷ Још је Доситеј запазио да „ово спосопствује многу краткости, лепоти и живкости расказивања“ (Дела. Мезимац. Београд, 1911, стр. 414).

лико их има, то су углавном фигуре из народног говора. Поред ријетких метафоричних и метонимичних израза као што су: *било би и за кике* (СКЗ 56), *хитјело доћи до кика* (Пр. I 144), *накривим кају* (Пр. II 46), *млајшији глогинје* (Пр. I 71), *йразнѣ рукѣ* (О II 635), *шану на некако големо и сѣрашно накостѣрешено ухо* (О II 319), *мало ударен обојком* (О I 593, II 438), *смеши се брк* (О III 111), *добош йред кућу* (О II 441, III 116), *ушушкао се ваздан йамо око йих сјајних йулија* (О III 116), и сл., у Глишићевим причама сретамо повремено и народне изреке: *мрка каја — зла йрилика* (О II 634), *куд ће шуѣ с рогайим* (О III 297) итд., хиперболе *док би оком йренуо* (СКЗ 216) и сл.

Компарације су, међутим, најчешће. И оне су наравно у општем тону, — из народног говора чак и узете, типично народне, сталне, типизиране.

Ако се ради о бојама, жуто је *као восак* (Пр. II 66), *бијело као снег* (Пр. II 3) или *као овца* (СКЗ 190), *модро као чивий* (СКЗ 48), *црно као угарак* (О II 442) или *као угљен* (О II 628), *црвено као крв* (СКЗ 77); ако је ријеч о очима, оне играју *као на зејлину* (О V 299) или *свијејле као у мачка* (О V 299); извор му је *хладан као лед* (О V 292, Пр. II 42, 64), а *бистар као суза* (О V 292), практикант му је *сув као мейлијава овца* (Пр. I 71).

И остала Глишићева поређења у истом су смислу: *мирна као јагње* (СКЗ 58), *као ни себи ни своме* (Пр. I 138), *нази го као од мајке рођен* (О V 300), *засѣа као заклан* (Д I 299), *йраво као йрошѣац* (СКЗ 179), *йраво као свећа* (О V 303), или *йала као свећа* (Пр. II 71), *йомрчина као йесѣо* (СКЗ 195), *момак као златина јабука* (Пр. II 4), *смеран као девојка* (Пр. II 18), *задрхѣа као йруѣ* (СКЗ 58), *зној као грашке* (Пр. I 129), *сува као йасѣрма* (О V 299), *окисао као мши* (О I 599) и др.

Осим ових класичних поређења са компаративном речцом као, код Глишића налазимо и неку врсту поредбених конструкција из народа: *рекао би на жсеравици сѣоји* (О V 300), *рекао би из књиге чѣа* (О V 293), и др. или *дугачку — сврх човека* (СКЗ 77); *сунце оскочи с койља* (СКЗ 91), *гоѣово с оѣанка* (Пр. II 16). Извјесну дозу компаративности можемо осјетити и у изразима: *чѣо убијена* (Пр. II 15), *чѣо шаман* (Пр. II 16), *чѣо крила добио* (Пр. II 11) итд.

У истом, народском' духу су и чести елиптични обрти који не само што оживљавају причање, не само што га убрзавају, него га у исто вријеме чине мелодиознијим и интимнијим. Поменимо само неколико примјера: *Сџоке досџа, башџине досџа* — свега досџа (О V 291), *Кад онај човек ње љреда ме* (О V 304), *беж ње за један шумарак* (О II 314), *џа љлус њему на главу* (Пр. I 131), *кад али* — *шаџа* (О II 630); *чим кући, џадне као свеђа боловаџи* (СКЗ 120), *него хой* — *један за другим* (Пр. II 50).

Глишићева проза изразито је наративна, — у изненађујућој мјери личи на причања са сеоских посијела, на казивања чича Ивана из *Ноћи на мосџу*, на сјећања Миладина Малешића из приче *Награисао*, итд. Она је на том нивоу, проста, течна и жива, испричана језиком пишчевих сусељана. Глишић многе изразе напросто узима из народног говора, на примјер: *ово дана* (Пр. I 117), *ни дај божје* (Пр. II 22, СКЗ 176), *ниџ ромори ниџ говори* (Пр. II 27, 67), *ако не да џолико и чини* (Пр. I 125, II 35), *ни до сџо ума* (Пр. II 37), *и џу ли си душо* (СКЗ 170), *да му џоџкује оџанке* (СКЗ 48), *џек руке ради* (О V 300), *ни узми ни оџџави* (О V 587), *ја или јали* у значењу *или* (Пр. II 15).

Он се не устручава да у више махова употрејеби истовјетан израз (*не бери бригу* О II 633, III 110, Пр. I 164; *свак на своју сџрану*, Пр. II 6, 35; *џо свем селу*, Пр. I 111, 142; *ниџџа џи бог не даде* О II 629, III 299, V 304, СКЗ 195); врло често почиње реченицу свезом *кад*, (*кад би ...* Пр. I 140, 161; II 12; СКЗ 124; *кад али...* О I 596, II 441, 629, V 300, 313, *кад еџо џи...* О III 294) или свезом *док* (*док еџо џи ...* Пр. I 113, 141, 150; СКЗ 11, 119, 123, 128, 138), до манира се служи императивним реченицама, напр.: *џа удри закоџавај* (О II 591), *удри загрђи* (О III 629), *ни дај божје да је онај* (О V 293, Пр. II 22, СКЗ 176), *џа бежџи џџо је жив* (СКЗ 113), *дај да се задужџи* (О II 441), *Сима хајде џе к њима* (СКЗ 18), *џа хајд онако ... џе џо највећем џлуску* (О I 599).

Глишић је родоначелник наше сеоске *реалистичке* приповјетке. Његово причање, међутим, прожето је упадљивом субјективношћу, оном топлином и присношћу својственом народном приповједачу. То долази до израза и у атрибутима: *добра Смиља*, (Пр. II 4), *јадна Нера* (Пр. II 64), *мајку јадну* (Пр. II 70),

сиројој мајци (Пр. II 65), у бројним деминутивима: *џарица* (Пр. I 106, Пр. II 4), *џрозорце* (Пр. II 3), *вајџрица* (Пр. II 26), *сиројџица* (Пр. II 65), *усџица* (Пр. II 66), *главица* (Пр. II 66), *ручица* (Пр. II 66), *гробак* (Пр. II 67), *кућица* (О II 441, СКЗ 223), *црвак* (СКЗ 163), *зградица* (СКЗ 223), деминутивима које као што видимо обично употребљава у својим емотивнијим причама (*У зао час, Прва бразда* и сл.).

Писац оживљава, мелодизује и понарођује своје причање употребом краћих замјеничких облика, *за се* (О I 589; Пр. II 64, СКЗ 79), *на ме* (О V 297; Пр. II 33), *на њ* (О I 596—7, — *на њега* преправио у *на њ*, СКЗ 52, О II 630, III 297 ЦД II 348); *за њ* (О I 599; Пр. I 111, II 4, 22) или перфектом без помоћног глагола: *свеј се данас изојачио* (О V 292), *а оно окујило бубњати* (Пр. I 129), *Милун му куйио* (Пр. I 129), *Среја већ џозеленио* (Пр. I 129), *ишћо га нашао* (Пр. I 130), *Среја узео ћемане* (Пр. I 131), *слободно му сџати где хоће* (Пр. I 145), *ћурке се слешеле* (СКЗ 17), *деца ударила у алакање* (СКЗ 17), *некаку сингаву кайџици џрејџурио џреко рамена а раздрљио се* (СКЗ 17), *неки је већ џочели и џросији* (СКЗ 57), итд.

Зацџело ради еуритмије Глишић каткад пребадује придјев иза именице, напр.: *кући сеоској* (Пр. I 106), *задруге јаке* (О I 588) итд., или реченице *да га џрими* замјењује инфинитивом *џримити* (СКЗ 148), *да обилазим* — *обилазити* (СКЗ 32), *да у њу уђе* — *у њу ући* (СКЗ 225).

Тај особени, народски колорит Глишић даје не само прикладном синтаксичком структуром. И лексика, и изрази његови у одговарајућем су духу. Већ и примјери: *сџаде на снагу* (Пр. II 4), *збијати шалу* (Пр. II 5), *ово дана* (Пр. I 117), *заџурајати шалу* (О V 305), *за живе главу* (Пр. II 6), *ни нанети* (Пр. II 9), *нареди људе* (СКЗ 8), рјечито говоре о народском карактеру Глишићеве прозе. У складу с овим је и тзв. народни календар, којим се он служи у приповијеткама (*уз међудневицу*, СКЗ 168, О V 293; *очи Аранђелова дне*, СКЗ 175; *лицем на Лазареву субојџу*, СКЗ 189; *Лицем на Мијировдан*, СКЗ 204). Није он случајно у *Расџису* умјесто ранијег податка у *јуну месецу* ставио у преради *око Петрова дне* (Пр. I 45). Датум 25 фебруар у *Злослујном броју* (О I 586) оставио је очевидно као број фаталан за Пупавца.

Глишић мјери и вријеме као његови сељани (у сами мрак, СКЗ 9; око заранака, СКЗ 17; око мале ручанице, СКЗ 70; глуво доба, СКЗ 77, итд.).

У овом свијетлу добијају значај и наоко неупадљиви детаљи, на примјер, замјена ријечи *увек* са више народним *свакад* (СКЗ 22, 52; — ово је Глишићев најчешћи израз за овај појам, као што је *једнако* мј. стално, (СКЗ 51 130, 160, 171); *изгледа* са *учини* (СКЗ 92, 216)¹⁸, као *бајаги* са *шокорсе* (Пр. I 62; СКЗ 25, 51); израза *и стиаде у нужној, њрситојној њозийкури* са *и стиаде њраво* као *њрошица* (СКЗ 137).

У својим приповјеткама Глишић се веома много ослања на језик ради карактеризације личности. Оскудицу психолошке анализе он дјелимично и надокнађује спретним коришћењем језика. Стога је дијалог веома чест у његовом дјелу.

Једно од успјелих средстава, којим Глишић индивидуализише своје ликове, јесу узречице. Трговцима и зеленашима (Вулу Пупавцу из *Подвале* и дућанџији Ђори из *Расџиса*) ставља сваки час у уста *равним начином* и *знаће*; Мојсилу Пупавцу из *Злослућног броја* „вино и по чаршиски“ удешени а у суштини примитивно — неспретни говор у првом лицу множине, са честим примједбама: „О, *ви'ше*, *молимо вас*“. Говорећи о Пупавчевом газди у истој приповијести, Глишић пише: „Кад се први пут састане с човеком, особито са каквим чиновником, он вам онда све бира и намешта речи, да му изговор буде финији и по књишки; обично се тад снебива, слеже раменима и упија уснама градећи без трага скромну мину“¹⁹.

О учитељу из *Роге* више казује његово разметање страним ријечима без тачног смисла и потребе употријебљеним, него што би то постигле странице и странице пишчевог објашњења. Из учитељевог говора избија не само његова ограниченост, него и

¹⁸ У једном писму Вељку Радојевићу и Матавуљ износи сличну мисао: „У дијалозима ће сељаци говоре избаци сваку сковану (књижевну) ријеч, као *изгледаш ми*; мјесто *чиним ми се*, итд.“ (Симо Матавуљ: Сабрана дела, књ. VIII, стр. 385. Просвета. Београд, 1956).

¹⁹ Отаџбина 1875; књ. I, стр. 588. Говорећи А. Хаџићу о таквим трговцима Глишић пише у раније поменутом писму: „... они су или изучили који разред основне школе, или су на занату научили мало читати и писати. Остала им је образованост сва у томе ако уреду да начине мало љубазнију мину или покрет и ако изговоре неку варошку реч, на пример, „фино“, „фала“, „тресило“, „нараф“, „равним начином“ (то им је обљигатан израз), „сумирамо“, „молимо“ итд.

тежња да се одвоји од својих сусељана, да се уздигне изнад њих. И рефренски честа узречица *може, може ја* веома складно пристаје дремовном и у друштву ушепртљеном зарошком попу из приче *После деведесет година*. Припрости поп Вујица из приче *Ни око шћа* често умеће у свој говор на *ѝрилику* и *што се ѝиче*, а помоћник Петко из *Подвале* сваки час убацује *ја како*. Са ауторитетом и достојанством претставника власти, Петко том узречицом и нагласком на њеној првој рјечци, а такође понављањем неке ријечи, као да притврђује сваки свој закључак. С друге стране, он се — као што каже Глишић — ради те популарности код простог свијета чак и ачи, кад говори, отежући сваки други дио своје реченице као да пјева, додајући и своје: „ја како“. То чини да би се видјело како је то „народни чиновник — не либи се народа“²⁰.

Глишићу полази често, али не увијек, за руком да говором изврсно диференцира личности. Већ и овлашном погледу неће у *Подвали* измаћи разлика између простог и простодушног а растегнутог говора сељака Живана са његовом узречицом *ко велим и казати се већ не море* и живог, самоувјереног причања назови адвоката Неше Зелембаћа, који хоће да убиједи Живана у потребу и успех парничења, да га демагошком, улагивачко-интимном узречицом *браћ Жико* намами у клопку. Потсјетимо се, најзад, приче *Шейња ѝосле смрти* у којој писац са успјехом национално диференцира своје личности (Црногорца, Цинцарина и др.).

Колико је писцу полазило за руком да искористи језик као средство карактеризације показује и поп-Вујичина жалба из приче *Ни око шћа* (СКЗ 53). Дугим нескладним реченицама, затим партиципима *ојдајаћим* и *клеветјајућим*, *зовому* и сл., честим узречицама на *ѝрилику* и *што се ѝиче*, она сама собом и веома ефектно одаје примитивизам недоученог сеоског попа.

Вјерно је погађао и Цинцаре. Не само лексички него и синтаксички, њихов говор се издваја из осталог текста, има друкчији ритам, друкчију реченичну интонацију. Глишић их даје у приповијеткама *Шило за огњило* и *Шейња ѝосле смрти*, а међу његовим необјављеним рукописима чува се и причаца *Сос машина*

²⁰ Исто.

лебец у којој су све личности Цинцари фурунције и, наравно, сав дијалог, у њиховом жаргону. Да бисмо избјегли проширивање овога рада, нећемо наводити иначе бројне примјере.

Веома успјело, и то управо говором, Глишић исмијава и путника из *Злослућног броја*. Тај скупљач народних старина и обичаја, који се диви сам себи, прича смушено и неправилно, говори *јездач* (О I 593), *сјисујем народни живош* (О I 549) итд, а тобож проучава народ. И на овај начин писац је хтио да покаже несклад између претензија и могућности тих такозваних научника, који у не тако давно постављеној надгробној плочи виде древни археолошки предмет, у обичном сељачком сврдлу необично стару алатку, и т. сл.

Прости говор сељака писац карактерише изговором *ф* као *в*: *ворма*, (Пр. I 123, 125, 126, 127, 329), *йараграв*, (II 10) *валишш*, *вираун*; (у *Глави шећера* сељак Радан говори *йровесор*, *кава*, у *здрављу*, а његов сабесједник из вароши — *йрофесор*, *кафа*, *сервус*); затим искривљавањем неких ријечи: *северсѣво* (СКЗ 196) уместо *сујеверсѣво*, *концоларија* (СКЗ 150), *инѣрез* (О II 440); синкопама *виш*, (О III 294, 298; Пр. I 107, 117), *мош* (О II 441, III 116; Пр. I 121) итд., а можда је и *облагација* (О II 441) мјесто *облигација* (трипут употребљено) у стилу Кочићеве *укојације*.

Али и „тај мајстор у Српском језику“, како Скерлић назива Глишића, отступа каткад, као што је већ речено, од утврђених језичких норми: изоставља *х* у ријечима у којима треба да стоји, пише — *чела*, *ѣица*, *ѣичурина*, *шеница* или *оскочѣиш*, *осусѣво*, *ѣосмех*, *госѣоски*, *сресѣива*, држи се као и кмет Живко из *Брајта Мајте* (СКЗ 178) народног једначења сугласничке групе *ћњ* у *ѣињ* (*куѣињи*, *воѣињак*, *свеѣињачић*), или палатализације особних именица *Радојци* (СКЗ 105), *Савци* (О I 593) итд.

Код њега налазимо и неуједначену употребу замјенице *какав* и од ње направљених сложеница. Затим, *масан* (СКЗ 51, ЦД II 299), *ревносан* (О III 112, 292), *љуцки* (Пр. I 129, Пр. II 9; СКЗ 176), поред *даду* (О V 297), *знаду* (О I 593, Пр. II 8, СКЗ 79, 124) и *умеду* (не само писар Видак Пр. I 107, него и М. Глишић у писму А. Хаџићу), *обре се* (О II 628, СКЗ 195, ЦД II 346), *боле* (О V 298, 301).

Глишић прави глаголску именицу типа *заклање* (Пр. II 17), употребљава падежни облик за *увешом* (Пр. II 17, СКЗ 161,

223, ЦД II 22), деклинира именицу *йедаљ* (Пр. I 47 а има и *йедао*, ЦД II 350) по IV-ој врсти, ставља предлог *са* уз несоцијативни инструментал (*задовољан са дневном йривредом*, О II 318) и др.

Глишић је, кажу, споро радио и просто капао над оним што је писао. Али и код њега има, додуше ријетко, стилски слабих мјеста. Поред катахресе *викну йихо* (Пр. II 50 — пре-правио је на два мјеста сличан израз *викну йолугласно у рече йихо*, Пр. II 50 СКЗ 145), поред плеоназма *ојасна ојасносй* (Пр. II 47), поред прозаизама *йу се айелује на љубав* (Пр. I 61), *сйекулайивна мисао* (Пр. I 116), *дејуџаџија* (СКЗ 193), који у тексту као што је Глишићев нарочито упадају у очи, — у Глишићевим приповијеткама опажамо и фразу као што је *йуче за йешо сйање* (СКЗ 51), *йомамо се йо музици* (О III 295), рогобатну реченицу *Међуџим је шиао йред йандурем йокуњен кроз чаршију Мојсило Пуџавац* (О I 601), *По неком инсйинкйу йођоше да се већ једанйуџ разилазе* (О III 293).

На крају да закључимо: Глишић претставља запажено име међу онима који су дали прилог развоју нашег књижевног језика. Он располаже богатим лексичким фондом, а његова проза, без обзира на изнесене примјере, дјелује приликом читања чистије него што би се рекло послјије овакве анализе. У лексици, синтакси, изражајним средствима он је веома близак нашем епском приповједачу, али краћом и бржом реченицом, обиљем дијалога итд. претставља нов квалитет у односу на народно приповједаштво. Глишић је у том погледу превазишао и народско причање Марка Миљанова и Стјепана Митрова Љубише. Глишићева приповијетка, почетна и гдјешто примитивна, започиње нашу умјетничку реалистичку прозу, која ће се са Л. Лазаревићем, С. Матавуљом, и Ј. Веселиновићем још више подићи и оплемени, али ће још увијек у ритму и интонацији сачувати нешто од нашег епског приповједача, да се тек у живљој и кртој реченици, у варошком говору Ст. Сремца и Б. Станковића углавном ослободи тога.

Голуб Добрашиновић